

אולימפיאדת הלשון העברית החמישית

של החוג ללשון העברית ולבלשנות שמית

תשפ"ו

שאלון הגמר – עם פתרונות

חטיבה | כיתות ז'-ט'

****שימו לב: עשויות להתקבל תשובות נוספות כתשובות נכונות בהתאם**

לשיקול הדעת של חברי צוות האולימפיאדה**

1. אם אני פֶּצֶחֶן, אני כנראה...

א. אוהב לפתור תשבצים וסודוקו

ב. מורה למתמטיקה ולפיזיקה

ג. בעל דוכן למכירת גרעינים ואגוזים

ד. עובד בחברת אבטחת מידע

ה. מפעיל חדרי בריחה

ו. משתתף באירועי שירה בציבור

הסבר: פֶּצֶחֶן הוא החלופה העברית להָאָקֶר – אדם בעל ידע רב במחשבים ובמערכות ההפעלה שלהם, המסוגל לפצח קודים.

2. אביחי נסע לטיול ביפן והחליט להירשם לקורס ללימוד יפנית. איזו מילה הוא ככל הנראה לא למד במהלך הקורס?

א. פֶּפְרָצִי ב. צוּנָמִי ג. קְרִיּוּקִי ד. סוּיָה ה. ג'וּדוֹ

הסבר: המילה פֶּפְרָצִי שאולה מאיטלקית. שאר המילים שאולות מיפנית.

3. השלימו את המשפט באופן שמבהיר את משמעות הביטוי **בְּעַל כָּרוֹחַ**:

אם יואב עשה משהו **בעל כורחו**, אז הוא עשה אותו _____

תשובה: בניגוד לרצונו, באין ברירה.

4. את המילה סִפְגָּנוּיִת חידש דוד ילין על פי המילה סופגנין שבספרות חז"ל. צורת היחיד שנקבעה למילה סופגניות הייתה סִפְגָּנוּת, אך בפי כול צורת היחיד המקובלת היא סִפְגָּנוּת. כך הדבר גם בצורת היחיד של המילה עוגיות. לפי זה, מה אמורה להיות צורת היחיד של **עוגיות**?

א. עוגית

ב. עוגוּתית

ג. עוגיוּת

ד. עוגה

5. השלימו את הביטוי: נכנס יין יצא סוד.

הסבר: מקור הביטוי בתלמוד הבבלי (סנהדרין לח ע"א), ופירושו כי שתיית אלכוהול עלולה להביא אדם לידי קלות דעת, והוא עלול להתקשות לשמור סוד.

6. באיזה משפט משמש הביטוי **בְּשׁוֹם שָׁכָל** בהקשר המתאים ביותר?

א. שי נהג בשום שכל כשגילה בטעות לאימו על מסיבת ההפתעה ליום הולדתה.

ב. רון נכשל במבחן משום שענה על כל השאלות בשום שכל.

ג. לירון נהגה בשום שכל כשרבה עם המנהל שלה במקום עבודתה החדש.

ד. הילה שקלה את צעדיה בשום שכל לפני שחתמה על מכירת העסק שלה.

ה. דנה נהגה בשום שכל כשיצאה לשחות בים במזג האוויר הסוער.

הסבר: בְּשׁוֹם שָׁכָל = בתבונה, מתוך שיקול דעת. מקור הביטוי בנחמיה ח, ח: "וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מִפָּרֶשׁ וְשׁוֹם שָׁכָל וַיְבִינוּ בְּמִקְרָא".

7. איזה משפט יוצא דופן מבחינת השימוש במילת היחס 'לי'?

א. הוא אמר לי ללכת.

ב. הוא כתב לי מכתב.

ג. הוא רץ לי לכביש.

ד. הוא הסביר לי את החומר.

ה. הוא נתן לי ספר.

הסבר: במשפט "הוא רץ לי לכביש" מילת היחס "ל" אינה מוצרכת, והיא אינה מייצגת משתתף הכרחי במשפט. למעשה מילת היחס במשפט מבטאת מעורבות או עמדה רגשית של הדובר (יש הסוברים כי השימוש הוא בהשפעת היידיש). בשאר המשפטים מילת היחס "ל" היא השלמה מוצרכת לפועל במשפט.

8. מוֹרֶן, דִּפְנָה, וְשִׁקְמָה הֵן שְׁלוֹשׁ אַחִיּוֹת שִׁשְׁמוֹתֵיהֶן לְקוֹחִים מֵאוֹתוֹ תַּחֲסֹם מִשְׁמַעוֹת (שְׂדֵה סִמְנָטִי). כִּדִּי לִשְׁמֹר עַל קֶשֶׁר סִמְנָטִי זֶה, עִם מִי יִתְחַתְּנוּ?

א. אֶשֶׁד, פֶּלֶג וְיֹבֵל

ב. שִׁקְד, דֹּלֵב וְלֶטֶם

ג. אֶבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב

ד. לְבִיא, נַחֲשׁוֹן וְרָאִם

ה. טוֹפֵז, שֶׁהֶם וְלֶשֶׁם

הסבר: שְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל שְׁלוֹשׁ הָאֲחִיּוֹת לְקוֹחִים מֵעוֹלָם הַצּוֹמָח. כִּךְ גַּם הַשְּׁמוֹת שִׁקְד, דּוֹלֵב וְלֶטֶם.

9. מְטוֹנִימָיָהּ הִיא שִׁימוֹשׁ בְּמִילָה מִסּוּיֵמֶת לְצִיּוֹן דְּבַר אַחֵר בְּגִלּוֹל קֶרֶבָה פִּיזִית אוֹ רַעִיוֹנִית בִּינֵיהֶם. לְדוּגְמָה: שִׁימוֹשׁ בַּשֵּׁם הַחוֹמֵר בַּמָּקוֹם הַחֲפֵץ ("אִימִי בִיקֶשָׁה שֶׁאֲחֲזִיר לָהּ אֶת כָּל הַפְּלִסְטִיקִים") אוֹ שִׁימוֹשׁ בַּשֵּׁם הַמַּחְבֵּר בַּמָּקוֹם בִּיצִירָה שֶׁלוֹ ("קִרְאֵתִי אֶת שִׁיקְסִפִּיר").

יֵשׁ עוֹד סוּגִים רַבִּים שֶׁל מְטוֹנִימָיָהּ. בְּכָל אֶחָד מִן הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁלִּפְנֵיכֶם מְסוּמֶנֶת בְּקוֹ מִילָה שֶׁמִּשְׁמַשֶּׁת בַּמִּשְׁמַעוֹת מְטוֹנִימָיָהּ. אִיזָה מִשְׁפָּט יוֹצֵא דוֹפֵן מִבְּחִינַת סוּג הַמְטוֹנִימָיָה שְׁבוּ?

א. אֲנִי מִקְפִּידָה לִשְׁתוֹת 10 בֹּסוֹת בַּיּוֹם.

ב. הָאוֹלָם פָּרַץ בַּמַּחִיאוֹת כִּפִּיִּים סוֹעֵרוֹת בַּסִּיּוֹם הַמוֹפֵעַ.

ג. מֵאֲחֵר הַכִּיתָה יוֹצֵאת לְטִיּוֹל.

ד. זֶרְקֵתִי בַטְעוֹת מִסְמַךְ חֲשׁוֹב לְזָבֵל.

הסבר: בַּשְּׁלוֹשֶׁת הַמִּשְׁפָּטִים הָרִאשׁוֹנִים הַמִּילִים 'כּוֹסוֹת', 'אוֹלָם' ו'כִּיתָה' מִיִּיצְגוֹת לְמַעֲשֵׂה אֶת הַתְּכוּלָה (מִים, קֹהֶל, תְּלִמִּידִים). בַּמִּשְׁפָּט ד' הַמִּילָה 'זָבֵל', הַמִּיִּיצָגַת בַּדֶּרֶךְ כָּלֵל אֶת הַתְּכוּלָה, מִשְׁמַשֶּׁת בַּמִּשְׁמַעוֹת הַמְכָּל (פַּח אֲשֵׁפָה).

10. מה משותף לכל הצירופים?

- סוס טרויאני
- מעשה חלם
- חינוך ספרטני
- חלומות באספמיה
- צדיק בסדום

תשובה: כל הצירופים נגזרים משמות מקומות: טרויה, חלם, ספרטה, אספמיה (ספרד), סדום.

11. לפניכם משפט דו־משמעי:

אתמול חזרה הקבוצה מתל אביב והאוהדים קיבלו אותה בשמחה.

איזו מילה גורמת למשפט להיות דו־משמעי?

א. אתמול ב. הקבוצה ג. מתל אביב ד. האוהדים ה. אותה ו. בשמחה

הסבר: לא ברור אם הקבוצה עצמה מתל אביב או שהיא חזרה מתל אביב.

12. באיזה משפט כל הצורות נכונות?

- א. כדי לצפות במחזות זמר צריך לעלות ברכבלים.
- ב. כדי לצפות במחזות זמר צריך לעלות ברכבלים.
- ג. כדי לצפות במחזמר צריך לעלות ברכבלים.
- ד. כדי לצפות במחזמר צריך לעלות ברכבלים.

הסבר: המילים 'מחזמר' ו'רכבל' נוצרו על ידי הלחם של שתי מילים: מחזה + זמר, רכבת + כבל. האקדמיה ללשון קבעה את צורת הרבים התקנית של מילים אלו על פי נטיית המילה המלעילית היחידה בתנ"ך שהיא בת שלוש הברות ואיננה בסיומת ת: פילגש, וברבים פילגשים. ומכאן: רכבל – רכבלים, מחזמר – מחזמרים.

13. לפניכם קבוצת מילים: **רֶשֶׁת, כָּל, שָׂרָק, נָסַע, כִּי, בָּגַד, קֶץ, צָפַע**.

א. מה משותף למילים האלה?

תשובה: כל המילים מורכבות מאותיות הבאות זו אחר זו באל"ף בי"ת בסדר

יורד או עולה.

ב. כתבו מילה אחת נוספת שיכולה להתאים לקבוצת המילים הזאת.

תשובה: תתקבל כל מילה המתאימה לחוקיות זו, למשל: אב, גדה, מן, עף, קר,

גב, נמל, תשר.

14. במקרא יש שתי צורות למילת השאלה **למה**: בדרך כלל היא מוטעמת מלעיל* (בִּלְּ) ויש דגש ב־מ': **לָמָּה**. אך לפעמים היא מוטעמת מלרע** (בִּמָּ) ואין בה דגש: **לָמָּה**.

* מְלַעַל = הטעמת ההברה שלפני האחרונה, כמו במילים **כלב, מחברת, אופי**.

** מְלַרֵעַ = הטעמת ההברה האחרונה, כמו במילים **סרגל, כלבים, תינוק**.

הטעמת מלעיל, מ' דגושה	הטעמת מלרע, מ' בלא דגש
לָמָּה תִצְאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה	לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֵתִי הוּא
לָמָּה כָּכָה רַמִּיתִנִּי	לָמָּה אֲשַׁכֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד
לָמָּה יוֹמִית מָה עָשָׂה	לָמָּה הִרְעַתָּם לִי
לָמָּה קִשְׁרָתָם עָלַי	לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם

לפניכם ארבעה פסוקים נוספים. רק באחד מהם הניקוד וההטעמה הם **לָמָּה**.

מהו הפסוק הזה? נמקו את תשובתם.

א. **למה נָמוּת לַעֲיֹנָה**.

ב. **למה עָלִיתָם עָלֵינוּ**.

ג. **למה אָתָם עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה**.

ד. **למה עֲזַבְתָּנִי**.

הסבר: בדרך כלל "למה" מוטעמת מלעיל וה־מ' דגושה. כאשר המילה שאחרי "למה"

פותחת בעיצור גרוני (א, ה, ע, ח) – "למה" מוטעמת מלרע וה־מ' רפה.

15. בצורת הנקבה של שמות תואר המציינים שייכות למקום גאוגרפי (ומכונים "שמות ייחוס") נפוצות שתי סיומות: הסיומת **יֵית** והסיומת **יָה**.

- בחלק משמות הייחוס הדוברים עשויים להשתמש בשתי הסיומות, למשל:
רוסי – רוסית/רוסייה, צרפתי – צרפתי/צרפתייה, אנגלי – אנגלית/אנגלייה, מצרי – מצרית/מצרייה.
- יש שמות ייחוס שנהוגה בהם רק הסיומת **יֵית**, למשל:
סיני – סינית (ולא *סינייה), יפני – יפנית (ולא *יפנייה), שוודי – שוודית (ולא *שוודייה), מקסיקני – מקסיקנית (ולא *מקסיקנייה).

א. על פי דוגמאות אלו, הסבירו את החוקיות הלשונית המסתתרת במנהג הדוברים להימנע מהסיומת **יָה** בחלק משמות הייחוס.
תשובה: כאשר נוהגים להגות את שם הייחוס במלעיל (כמו **סִינִי**, **יִפְנִי**) צורת הנקבה היא בסיומת **יֵית** בלבד. כאשר הוגים את שם הייחוס במלרע (כמו **רוֹסִי**, **צִרְפָּתִי**) צורת הנקבה משמשת בשתי הסיומות. מדובר במנהג של הדוברים ולא בכלל דקדוקי, שכן לפי הדקדוק העברי, כלל שמות הייחוס (בזכר, בנקבה ובשאר הנטיות) אמורים להיות מלרעיים.

ב. האם צורת הנקבה של "ישראלי" נוהגת על פי אותה חוקיות? הסבירו.
תשובה: לא. השם "ישראלי" נהגה במלרע, ולכן היינו מצפים שבצורת הנקבה ישמשו שתי הסיומות, אך בפועל רווחת הסיומת **יֵית** (ישראלית ולא *ישראלייה).

16. ביוון העתיקה השתמשו בשיטות ייחודיות שונות לרישום מספרים. לפניכם כמה דוגמאות לשמות מספרים ביוונית עתיקה:

khilioi – 1000 , hekaton – 100 , deka – 10 , pente – 5 , ios – 1

השלימו את הטבלה שלפניכם: כתבו את המספר בספרות רגילות כמו בדוגמאות.

המספר בספרות רגילות	המספר ביוונית
6000	$p^k k$
1605	$kp^h p$
2160	$kkhp^d d$
110	hd
5627	$p^k p^h hddpii$
202	hhii

הסבר: האות הראשונה בכל שם מספר ביוונית מציינת את הערך המספרי השלם ($i=1, p=5, d=10, h=100, k=1000$). לפי שתי הדוגמות הנתונות בטבלה, אם יש אחרי אות גדולה אות עילית מוקטנת, יש להכפילה בערך האות המוקטנת, ואם אין אחריה אות עילית המציינת הכפלה, יש להוסיף את ערכה למספר הכולל, למשל:

$$p^k k = 5 * 1000 + 1000 = 6000$$

17. מה הקשר?

בלוח שלפניכם 16 מילים. מיינו את המילים לקבוצות של ארבע מילים בעלות מכנה משותף. כתבו מה משותף למילים בכל קבוצה.

שימו לב:

- אין לכתוב מילה ביותר מקבוצה אחת.
- עשויות להיות מילים שאפשר לקרוא אותן ביותר מדרך אחת או שיש להן כמה

משמעויות.

קפה	עיר	אבות	עונות
רובע	קושיות	גור	שכונה
אימהות	לחם	סייח	כוסות
עופר	פרוור	ספר	רחוב

קבוצה 1: עונות, קושיות, כוסות, אימהות.
מה משותף? לכולן מצטרפת המילה "ארבע".

קבוצה 2: עֵיר, עופר, סייח, גור.
מה משותף? צאצאי בעלי חיים.

קבוצה 3: קפה, לחם, ספר, אבות.
מה משותף? בכולן עשויה להצטרף המילה "בית" וליצור צירוף חדש (בית קפה, בית לחם, בית ספר, בית אבות).

קבוצה 4: שכונה, רובע, רחוב, פרוור
מה משותף? חלקי העיר.

18. לפניכם שמות עצם באנגלית עתיקה ותרגומיהם לעברית. כל השמות מציינים פעולה. שמות העצם הובאו בצורת היחיד בנטיית השייכות, וסיומת השייכות הופרדה מן היסוד במקף. סיומת השייכות נקבעת על פי אופי הפעולה.

צורה	תרגום
ryn-es	ריצה
help-e	עזרה
cym-es	הגעה
luf-e	אהבה
rac-e	הודעה
fiell-es	נפילה
wræc-e	נקמה
hlynn-es	קול
slæp-es	שנה
wær-e	הסכם

לפניכם רשימה של כמה שמות עצם נוספים המציינים פעולה באנגלית עתיקה, אך ללא סיומת השייכות. ציינו ליד כל שם עצם את סיומת השייכות המתאימה לו באנגלית עתיקה.

סיומת	צורה	תרגום
e	gif-	מתנה
es	dyn-	רעש
e	sorg-	טיפול
es	strid-	צעד
e	sec-	האשמה

הסבר: באנגלית עתיקה פעולות המצריכות מקבל פעולה (כגון עזרה, אהבה והודעה) מקבלות את הסיומת e, ופעולות שאינן מצריכות מקבל פעולה (כגון ריצה, הגעה או נפילה) מקבלות את הסיומת es. לפיכך המילים שתרגומיהן הם 'מתנה', 'טיפול' ו'האשמה' יקבלו את הסיומת e, ואילו המילים שתרגומיהן 'רעש' ו'צעד' יקבלו את הסיומת es.

19. שאלת נשיא האקדמיה ללשון העברית, פרופ' אהרן ממן

תְּשָׁלִים (בלועזית: סופִּלְצִיָּה) הוא תופעה שבה מערכת הנטייה של מילה מסוימת משתמשת ביסודות ממערכת אחרת כדי ליצור מערכת דקדוקית שלמה. בנטיית הפועל למשל התופעה יכולה להתבטא בשינוי של שורש או בשינוי של בניין. לדוגמה: הפועל 'היה' משמש בנטיית העבר והעתיד, ובהווה משמש 'יש'. באנגלית משמש הפועל go בהווה ובעתיד, אך כשמטים את הפועל בזמן עבר משתמשים בפועל אחר לגמרי – went (ולא *goed). תשלים יכול להתקיים גם בנטיית שמות עצם במין ובמספר, לדוגמה: בעברית בת ימינו צורת הנקבה של גֶּמֶל היא נֶאֱקָה (ולא "גמלה").

א. לפניכם שלוש מילים: מִפְּחֵד, יָגִיד, אָב.

הסבירו כיצד מתבטא התשלים בשלוש המילים האלה בעברית בת ימינו.

תשובה:

מִפְּחָד – בהווה עשוי לשמש הפועל מִפְּחָד בבניין פיעל (לצד פֹּחֵד בבניין קל), אך בזמן עבר משמש רק בניין קל (פָּחַד ולא פִּחַד).
יָגִיד – הפועל 'להגיד' משמש בעתיד, ואילו בעבר ובהווה משמש הפועל 'לומר'.
אָב – אב היא צורת הזכר, ואילו בנקבה משמשת מילה אחרת – אֵם.

ב. לפניכם קטע מספר בראשית: "וַתֹּאמֶר נָשְׁתָּה אֲדֹנִי וַתִּמְהַר וַתֵּרֶד כְּדָה עַל יָדָהּ וַתִּשְׁקֶהוּ וַתַּכֵּל לְהִשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לְגִמְלִיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם כָּלֹּי לְשָׁתֶת" (בראשית כד, יח–יט).

שני הפעלים המודגשים מקיימים ביניהם יחס של תשלום. הסבירו כיצד הוא מתבטא.

תשובה: כשפעולת השתייה נעשית על ידי האדם עצמו, משתמשים בשורש שת"י/ה, הנוטה בבניין קל (נָשְׁתָּה, שְׁתִּיתִי). לעומת זאת כשרוצים לציין שניתנו נזלים לגורם אחר, אין אומרים "הִשְׁתָּה" אלא הִשְׁקָה – כלומר משתמשים בשורש שק"י/ה בבניין הפעיל (הִשְׁקָה, הִשְׁקִיתִי).